

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

КУРЕПІН Роман Юрійович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

<https://orcid.org/0009-0007-7132-2786>

УДК 342.9

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.1.35

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито сутність та зміст поняття «правоохоронна діяльність». Здійснено аналіз норм чинного законодавства, норми якого спрямовані на регулювання правового статусу територіальних управлінь Державного бюро розслідувань. Виокремлено ключові особливості діяльності органів управління ДБР.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, територіальні управління, повноваження, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми

Задля ефективної роботи Державного бюро розслідувань на всій території України необхідним є ефективне функціонування його структурних підрозділів на всіх територіях держави. З метою охоплення таких територій наразі існує сім територіальних управлінь ДБР, кожне з яких розповсюджує свою діяльність на декілька географічно та соціально-економічно пов'язаних областей та населених пунктів. Відповідно до Закону України «Про Державне бюро розслідувань» територіальні управління Державного бюро розслідувань є юридичними особами публічного права, мають самостійний баланс, рахунки в органах Державної казначейської служби України, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [1]. Кожне з сімох територіальних управлінь ДБР є окремою публічною юридичною особою, яка діє задля виконання завдань Державного бюро розслідувань в межах визначених повноважень.

Стан дослідження

Окремі проблемні аспекти, пов'язані із діяльністю Державного бюро розслідувань, у своїх наукових працях розглядали: Л.І. Аркуша, О.В. Бордун, Ю.В. Гаруст, Н.А. Дмитренко, І.О. Крепаков, В.І. Мельник, Н.Р. Носевич, В.В. Шендрік та багато інших. Втім, незважаючи на суттєвий теоретичний доробок, в юридичній літературі відсутні комплексні теоретичні дослідження, присвячені характеристичі правоохоронної діяльності територіальних управлінь Державного бюро розслідувань.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, розкрити зміст та особливості правоохоронної діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: з'ясувати сутність поняття «правоохоронна діяльність»; здійснити аналіз норм чинного законодавства, на основі чого розкрити особливості правоохоронної діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в ній дістала подальшого розвитку характеристика змісту та особливостей правоохоронної діяльності територіального управління Державного бюро розслідувань, а також виокремлено її ключові особливості.

Виклад основного матеріалу

Варто відзначити, що Законом України «Про Державне бюро розслідувань» встановлена така низка повноважень, які реалізовує Державне бюро розслідувань, у тому числі через свої територіальні управління, відповідно до покладених на нього завдань та у межах своєї компетенції реалізує низку важливих повноважень, які Р. Труба цілком слушно характеризує наступним чином: по-перше, більшість повноважень характеризує Державне бюро розслідувань України як орган досудового розслідування та окреслює його права та обов'язки у процесі запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів; по-друге, окремі повноваження стосуються участі Державного бюро розслідувань України в державній політиці у сфері протидії злочинності та міжнародному співробітництві стосовно таких питань; по-третє, особливу групу повноважень Державного бюро розслідувань України становлять повноваження, пов'язані з роботою із персоналом даного органу [2, с.236]. Таким чином, автор виділяє три групи повноважень, які характеризують основні напрямки роботи Бюро: суто правоохоронний, - формування державної антикримінальної політики та міжнародне співробітництво в цій сфері та кадрово-забезпечувальний. Доцільно сказати, що ці напрямки мають взаємопов'язаний характер. Так участь у формуванні державної політики у сфері протидії злочинності не можливою без аналізу практичного досвіду в цій сфері. Також можна виділити як окремий напрямок – інформаційний, спрямований на забезпечення, з одного боку, збереження правового режиму обмеженого доступу до визначеного кола інформації, а з іншого – реалізацію принципів гласності та прозорості своєї діяльності.

Для того, що б з'ясувати зміст та особливості правоохоронної діяльності територіальних управлінь ДБР доцільно розглянути загальнонаукові підходи науковців до її змісту. Правоохоронна діяльність характеризується тим, що: по-перше, здійснюється на підставі та з метою реалізації приписів норм права; по-друге, має конкретну мету; по-третє, реалізується спеціально-уповноваженими суб'єктами. Правоохоронні органи захищають права і свободи людини й громадянина

шляхом здійснення конкретних слідчих, оперативно-розшукових та інших дій. Такого роду дії є елементами правоохоронної діяльності та спрямовані: з одного боку, на припинення, профілактику правопорушень у сфері прав і свобод людини й громадянина, а з іншого – на відновлення порушеного права протиправними посяганнями і притягнення до юридичної відповідальності правопорушника [3, с. 38]. Отже, змістом правоохоронної діяльності є реалізація тих повноважень конкретного правоохоронного органу, що пов'язані із попередженням, виявленням та припиненням правопорушень, а також притягненням винних осіб до юридичної відповідальності, як засобу захисту прав і свобод людини, а також забезпечення правопорядку та законності.

Таким чином спрямуванням правоохоронної діяльності ДБР та відповідних її структурних елементів є протидія злочинності на вагомих щаблях українського суспільства. На погляд В. Куца, протидія злочинності полягає в здійсненні соціально-управлінської діяльності, включаючи реалізацію громадських і приватних ініціатив та кримінально-юстиційних зусиль, спрямованих на утримання злочинності в соціально допустимих межах, зміст якої становлять запобігання таким правопорушенням та правове реагування на них, як взаємопов'язані безперервні процеси [4, с.110].

Н. Носевич підкреслює, що ДБР має спеціальні повноваження щодо протидії злочинності (здійснює безпосереднє управління окремими напрямками запобігання злочинності і їх координацію; виявляє та пізнає об'єкт запобіжного впливу, інформує про них інших суб'єктів; виконує запобіжні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; реалізує заходи щодо відвернення і припинення злочинів і злочинності) [5, с.198]. Таким чином, спрямування на протидію злочинності реалізується територіальними управліннями ДБР через запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх компетенції шляхом реалізації наданих законодавством повноважень.

Запобігання кримінальним правопорушенням проявляється в реалізації комплексу

заходів, спрямованих на попередження їх скоєння. Запобігання Н.А. Дмитренко визначає як діяльність держави та суспільства, спрямовану на утримання злочинності на можливо мінімальному рівні через усунення її причин й умов, а також на недопущення та припинення конкретних злочинів. Із запобіганням злочинності тісно пов'язана профілактика як багаторівнева система державних і громадських цілеспрямованих заходів щодо виявлення, усунення, нейтралізації причин та умов злочинності. Профілактика розглядається як діяльність з усунення, нейтралізації чи ослаблення факторів, які породжують злочинність або сприяють їй [6, с.102]. В свою чергу профілактика повинна здійснюватися як до, так і з моменту виникнення впливу об'єктивних факторів на особистість, тобто зовнішніх причин, умов та обставин, що можуть підштовхнути осіб схильних до вчинення вимагання на формування задуму на скоєння вимагання. Саме тому профілактика має бути направлена на ліквідацію об'єктивних причин та умов. Завдання щодо профілактики конкретного злочину не є доцільними, якщо почали діяти суб'єктивні фактори особистості, сформувався задум на скоєння вимагання. В цьому разі повинне вступати в дію попередження. Попередження складається з двох форм, що обираються в залежності від стадії злочину. На стадії формування задуму, під час осмислення процесу вчинення вимагання, мети, способів вимагання, аж до моменту початку активних дій особи щодо втілення цього задуму повинно діяти запобігання вимаганню, як таке, що направлене на створення перешкод перетворення задуму в активні дії особи [7, с.1133]. Доцільно вказати, що профілактика є лише окремим елементом механізму запобігання злочинним діянням. Встановлення причин здійснення таких діянь в практичній діяльності територіальних управлінь ДБР відбувається шляхом їх виявлення, розкриття та розслідування.

Якщо проаналізувати офіційні інформаційні повідомлення на сайті ДБР, то запобігання правопорушенням відбувається на рівні виявлення та припинення таких правопорушень. Наприклад, повідомляється, що працівники Територіального управління ДБР Хмельницького за сприяння внутріш-

ньої безпеки Національної поліції завершили досудове розслідування стосовно начальника відділу одного із райвідділів поліції в Житомирській області. Поліцейський запропонував представнику компанії-перевізника «співробітництво», згідно з яким у разі виявлення порушень правил проїзду підлеглі їх ігноруватимуть. За це начальник відділу «попросив» представника компанії надати йому талони на пальне. Під контролем працівників ДБР поліцейський отримав від перевізника талони на 700 літрів бензину та дизельного пального. Правоохоронець обвинувачується у вимаганні та одержанні неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК України) [8]. Таким чином, акцентується увага саме на виявленні, припиненні правопорушення та забезпеченні невідворотності покарання осіб, які їх скоїли. Аналіз перелічених вище повноважень ДБР дозволяє зробити висновок про те, що окрім цього до запобігання кримінальних правопорушень можна віднести й здійснення інформаційно-аналітичних заходів щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності. У структурі кожного територіального управління присутні відділ інформаційно-аналітичної розвідки та сектор організаційно-економічного та аналітичного забезпечення, діяльність яких пов'язана з аналізом причин скоєння правопорушень на основі досвіду протидії злочинності працівниками ДБР.

Н.Р. Носевич справедливо зазначає, що шляхом накопичення за роки свого функціонування емпіричного матеріалу ДБР має сформулювати низку пропозицій законодавчого характеру щодо протидії злочинності в нашій державі. Також мають бути реалізовані повноваження ДБР щодо ініціативи перед Кабінетом Міністрів України брати участь у розробленні стратегічних напрямів держави у протидії злочинності, зокрема в реалізації Антикорупційної стратегії. Спеціально-кримінологічне запобігання щодо діяльності ДБР, на погляд авторки, може проявлятися, поперше, в інформаційно-аналітичній роботі щодо виявлення системних ознак причин та умов учинення злочинів, по-друге, у розробленні системи заходів запобіжного впливу щодо цих причин та умов, по-третє, у впровадженні зазначених заходів у суспільне жит-

тя. Індивідуальне запобігання ДБР здійснює шляхом виявлення причин та умов злочинів, аналізу найбільш розповсюджених детермінант певного виду злочинів, розроблення рекомендацій з мінімізації і ліквідації впливу зазначених детермінант на ймовірність учинення злочинів. Результати узагальнення даних на індивідуальному рівні протидії злочинності ДБР стають емпіричним матеріалом для розроблення заходів спеціально-кримінологічної протидії [9, с. 119-120].

Виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень територіальними підрозділами ДБР не можливе без застосування оперативно-розшукової діяльності. А.І. Аркуша зазначає, що на теперішній час у Державного бюро розслідувань відсутні оперативно-технічні можливості здійснення окремих оперативних та оперативно-технічних заходів (як і у Національного антикорупційного бюро України), якими володіють тільки оперативно-технічні підрозділи СБ України. Отже оперативні підрозділи територіальних управлінь ДБР не зможуть повноцінно здійснювати свою діяльність без визначення особливостей взаємовідносин та налагодження взаємодії з існуючими оперативними підрозділами інших правоохоронних органів, з урахуванням специфіки їх завдань та особливостей функціонування. При цьому, на погляд автора, враховуючи контингент фігурантів, подібна взаємодія негативно впливатиме на хід та результативність окремих розслідувань, а також діяльності Державного бюро розслідувань в цілому [10, с.341].

Як повідомляє інформаційна сторінка ДБР, у 2022 році Державне бюро розслідувань, попри пріоритетність в розслідуванні злочинів проти основ Національної безпеки, продовжило послідовну та системну роботу щодо протидії кримінальним правопорушенням у митній сфері. Розслідування злочинів на митниці є надзвичайно важливим напрямком роботи ДБР, адже навіть у мирні часи надходження до бюджету від митних платежів та ефективна робота митниці є запорукою здорового функціонування держави. Під час війни розслідування цих правопорушень стає важливим елементом у підвищенні обороноздатності країни. Загалом у 2022 році працівники ДБР розслідували 576 кримінальних

проваджень щодо злочинів у митній сфері, за результатами чого було повідомлено про підозру 156 особам, а щодо 119 осіб до суду було направлено 110 обвинувальних актів. У закінчених кримінальних провадженнях ДБР встановило суму збитків державі, що перевищує 372 млн гривень. В результаті активної роботи ДБР, наприкінці року вдалося збільшити на 1 млрд грн. надходження митних платежів до Державного бюджету України [11].

До того ж, ураховуючи сферу діяльності ДБР, слід вказати на те, що в десятки разів збільшився обсяг правопорушень, пов'язаних з воєнною сферою життя держави. У 1-му півріччі 2022 року було обліковано 1390 випадків колабораційної діяльності, 76 випадків пособництва державі-агресору та 73 факти поширення інформації, зазначеної у ст. 1142. Кількість злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку збільшилася порівняно з минулим роком у 166 разів та становила 20788. Так, було обліковано 20012 фактів порушення законів і звичаїв війни (1 півр. 2021 р.: 57), у тому числі поєднаних з умисним вбивством – 3638. У зв'язку з тим, що траплялися випадки виправдовування або заперечення збройної агресії Росії проти нашої країни, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.22 № 2110-IX, до Особливої частини Кримінального кодексу було включено ст. 4362 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників». З середини березня по червень 2022 року зареєстровано 544 таких кримінальних правопорушень. Природно, відбулося збільшення деяких категорій та окремих видів кримінальних правопорушень, прямо або опосередковано пов'язаних з війною та її наслідками, у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, – на 46,6%, у тому числі випадків зловживання владою або службовим становищем – на 52,7%, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хаб-

ра) – на 53%, перевищення влади або службових повноважень працівником.

Висновки

Проведене наукове дослідження дає змогу зробити висновок про те, що територіальні управління ДБР фактично є організаційно-структурними суб'єктами реалізації повноважень даного відомства, які в свою чергу мають статус публічної юридичної особи. Змістом правоохоронної діяльності вказаних суб'єктів є реалізація повноважень Державного бюро розслідувань щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, підслідних йому в межах відповідних областей та населених пунктів, на які поширює свою діяльність відповідне управління. Варто також відмітити, що правоохоронна діяльність територіальних управлінь здійснюється на професійній основі суб'єктами, що пройшли конкурсний відбір та склали присягу, в межах визначених законодавством повноважень та територіальної компетенції відповідних управлінь.

У підсумку варто зауважити, що окремі елементи правоохоронної діяльності територіальних управлінь ДБР мають свої особливості. Так, запобігання кримінальним правопорушенням відбувається на основі забезпечення належного реагування на інформацію про вчинення такого діяння шляхом його подальшого припинення, розслідування та розкриття, забезпечення таким чином невідворотності відповідальності за його вчинення, а також аналізу причин їх скоєння як інформаційної бази для подальшого попередження та виявлення подібних правопорушень. Також особливістю слід вважати й те, що в процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень на сьогодні територіальні управління ДБР в значній мірі залежать від оперативно-технічних можливостей інших правоохоронних органів, що може негативно позначитися на неупередженості їх правоохоронної діяльності.

Повноваження територіальних управлінь ДБР, що складають зміст їх правоохоронної діяльності, можна класифікувати на такі групи: 1) безпосередньо спрямовані на виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що входять до

кола завдань ДБР; 2) спрямовані на усунення негативних наслідків таких правопорушень, зокрема в економічній сфері; 3) супутні повноваження покликані забезпечити виконання перших двох із зазначених груп (інформаційно-аналітичні, повноваження в сфері взаємодії та ін.). В цілому особливості правоохоронної діяльності територіальних управлінь залежать, насамперед, від криміногенної ситуації на територіях, які входять до компетенції того чи іншого управління, що обумовлена такими факторами, як: соціальні та економічні умови життя населення у відповідних областях; межування з державним кордоном України (пов'язане, наприклад, з контрабандою та супутніми кримінальними правопорушеннями); близькість до лінії фронту, що впливає, зокрема, на кількість військових злочинів та іншими обставинами.

Література

1. Про Державне бюро розслідувань. Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
2. Труба Р. Компетенція Державного бюро розслідувань України. Підприємництво, господарство і право. № 11. 2019. С. 234-239
3. Субота С.І. Аксіологічні засади правоохоронної діяльності в умовах розвитку громадянського суспільства. Юридичний науковий електронний журнал № 1. 2020. С. 35-38. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2020/9.pdf
4. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. № 4. 2016. С. 103-112
5. Носевич Н. Кримінологічне розуміння Державного бюро розслідувань як суб'єкта протидії злочинності в Україні. Підприємництво, господарство і право. № 7. 2019. С. 194-199
6. Дмитренко Н. А. Особливості профілактики та попередження окремих груп злочинів у Збройних силах України. Право та державне управління. № 4. 2019. С. 101-105
7. Шендрік В. В., І.О. Крепаков. Аналіз співвідношення понять «профілактика», «попередження», «припинення» та «запобігання злочинів». Форум права. 2011. № 1. С. 1129–1139 URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11svvtzz.pdf>
8. ДБР запобігає злочинам правоохоронців, які намагаються заробити на порушниках правил дорожнього руху та брати хабарі талонами на пальне. Сайт Державного бюро розсліду-

АНОТАЦІЯ

Відзначено, що змістом правоохоронної діяльності є реалізація тих повноважень конкретного правоохоронного органу, що пов'язані із попередженням, виявленням та припиненням правопорушень, а також притягненням винних осіб до юридичної відповідальності, як засобу захисту прав і свобод людини, а також забезпечення правопорядку та законності.

Аргументовано, що територіальні управління ДБР фактично є організаційно-структурними суб'єктами реалізації повноважень даного відомства, які в свою чергу мають статус публічної юридичної особи. Змістом правоохоронної діяльності вказаних суб'єктів є реалізація повноважень Державного бюро розслідувань щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, підслідних йому в межах відповідних областей та населених пунктів, на які поширює свою діяльність відповідне управління. Відмічено, що правоохоронна діяльність територіальних управлінь здійснюється на професійній основі суб'єктами, що пройшли конкурсний відбір та склали присягу, в межах визначених законодавством повноважень та територіальної компетенції відповідних управлінь.

Доведено, що повноваження територіальних управлінь ДБР, що складають зміст їх правоохоронної діяльності, можна класифікувати на такі групи: 1) безпосередньо спрямовані на виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, що входять до кола завдань ДБР; 2) спрямовані на усунення негативних наслідків таких правопорушень, зокрема в економічній сфері; 3) супутні повноваження покликані забезпечити виконання перших двох із зазначених груп (інформаційно-аналітичні, повноваження в сфері взаємодії та ін.).

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, територіальні управління, повноваження, правоохоронна діяльність.

вань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-zapobigae-zlochynam-pravoohoronciv-yaki-namagayutsyazarobiti-na-porushnikah-pravil-dorozhnogo-ruhtata-brati-habari-talonami-na-palne>

9. Носевич Н. Р. Державне бюро розслідувань як суб'єкт формування та реалізації кримінологічної політики держави. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. № 1 (3). 2022. С. 116-122

SUMMARY

It was noted that the content of law enforcement activities is the implementation of the powers of a specific law enforcement agency, which are related to the prevention, detection and termination of offenses, as well as bringing guilty persons to legal responsibility, as a means of protecting human rights and freedoms, as well as ensuring law and order and legality.

It is argued that the territorial administrations of the SBI are actually organizational and structural subjects of the implementation of the powers of this department, which in turn have the status of a public legal entity. The content of the law enforcement activities of the specified subjects is the implementation of the powers of the State Bureau of Investigation to prevent, detect, terminate, disclose and investigate criminal offenses subject to its investigation within the relevant regions and localities to which the relevant administration extends its activities. It was noted that the law enforcement activities of territorial administrations are carried out on a professional basis by subjects who have passed the competitive selection and taken an oath, within the limits of the powers and territorial competence of the relevant administrations defined by the law.

It has been proven that the powers of the territorial offices of the SBI, which make up the content of their law enforcement activities, can be classified into the following groups: 1) directly aimed at the detection, termination, disclosure and investigation of criminal offenses that are part of the tasks of the SBI; 2) aimed at eliminating the negative consequences of such offenses, in particular in the economic sphere; 3) accompanying powers are designed to ensure the implementation of the first two of the specified groups (informational and analytical, powers in the field of interaction, etc.).

Keywords: State Bureau of Investigations, territorial administrations, powers, law enforcement activities.

10. Аркуша Л. І. Державне бюро розслідувань як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності. Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.) Одеса : Юридична література, 2018. С. 338-341.

11. Торік ДБР викрило на митниці злочинів, що завдали державі збитків на майже 400 мільйонів грн. Сайт Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/news/torik-dbr-vikrilo-na-mitnici-zlochiviv-shho-zavdali-derzhavi-zbitkiv-na-majzhe-400-miljoniv-grn>